

IQTISODIY TA'LIM TIZIMIDA INNOVATSION VA
ZAMONAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN
FOYDALANISHNING DOLZARB MASALALARI

Rahmatova Xumora

Talaba, Buxoro Davlat Pedagogika instituti

***Annotatsiya.** Ta'lim sohasidagi innovatsiyalar o'ziga xos bo'lib, ta'lim tizimida ayni kunda munosib o'rin egallashiga alohida diqqat qaratilmoqda. Respublikamizda hozirgi paytda zamon talabiga mos mutaxassis tayyorlashga alohida diqqat qaratilib, yoshlar tarbiyasi davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Yuqori malakali, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash, ta'limning uzluksizligi, uzviyligini ta'minlash, ilg'or jahon ta'lim tizimi tajribalarini o'rganish, shuningdek ta'limni o'quv metodik ta'minotini mustahkamlashga alohida e'tibor berilmoqda. Ushbu maqolada iqtisodiy ta'lim tizimida innovatsion va zamonaviy ta'lim texnologiyalari hamda ulardan foydalanish haqida bayon etiladi.*

***Tayanch so'z va iboralar:** Innovatsiya. Innovatsion ta'lim. Loyihalash. Loyihalash metodi. Loyihalashtirish faoliyati vazifalari. Maqsad. Keys. Ilmiy muammo. O'quv muammosi. Keys stadi metodi.*

Kirish

Innovatsiya (inglizcha **innovation**) - yangilik kiritish, yangilik demakdir. Innovatsiya deb, yangi ko'rinishda mahsulot (tovar, ish, xizmat) yaratilishini yoki takomillashtirilishini, ishlab chiqarish jarayonining yangi bosqichga ko'tarilishini tushuniladi. Joriy qilinishini yoki ushbu jarayonning takomillashtirilishini, biznesni yuritishda yangi marketing yoki tashkiliy usullarning joriy qilinishini, ish o'rinlari tashkil etishni yoki tashqi aloqalar o'rnatilishini o'zida mujassamlashtirgan innovatsiyaviy faoliyatning yakuniy natijasi tushuniladi. Innovatsiyaviy tovarlar, ishlar, xizmatlar - oxirgi uch yil davomida turli darajadagi texnologik o'zgartirilgan tovarlar, ishlar, xizmatlardir. Innovatsiya turlari rang-barang bo'lib, ular texnologik innovatsiyalar, mahsulotlar bo'yicha

innovatsiyalar, jarayonlar bo'yicha innovatsiyalar, marketing innovatsiyalari, tashkiliy innovatsiyalar va hokazolarni ko'rsatish mumkin.

Asosiy qism

Mamlakatimizda hozirgi paytda pedagogik olimlar, amaliyotchilar ilmiy asoslangan ta'lim texnologiyalarini o'z faoliyatlarida keng qo'llashga intilmoqdalar. Aslida ham ijtimoiy tajriba elementlari - bilim, ijodiy faoliyat, ob'ektiv borliqqa munosabatlar pedagogik jarayon mahsulidir va ma'lum pedagogik tizim doirasida shakllantiriladi.

Innovatsion ta'lim pedagogik jarayoniga yangilik, o'zgarishlar kiritish bo'lib, talaba-talabalarni ko'proq mustaqillik, ijodiy, irodaviy va boshqa fazilatlarini vojlantirishga hamda ta'lim jarayonida ilg'or jahon tajribalarni qo'llashda interaktiv uslublardan foydalaniladi. O'quv-tarbiya jarayonida pedagogik texnologiyalar, metodlarni to'g'ri joriy qilinishi talaba-talabalarni ko'proq mustaqillik, ijodiy, irodaviy va boshqa fazilatlarini rivojlantirishga olib keladi. Ayniqsa bozor iqtisodiyoti sharoitida kelajakda amalga oshiriladigan ishlarning turli-tuman loyihalari orasidan eng samaralisini tanlash raqobatni yanada rivojlani- shiga olib keladi. Chunki yangi g'oyalarning qay tarzda amalga oshirilishi aynan ularning mazmun mohiyati, erishiladigan natijani ifodalagan loyihalarda aks etishi- ga bog'liq. Qaysi sohani olmang investitsiyani jalb etish tayyorlangan loyihalar- ning ko'zda tutilgan mezonlar asosida qo'yilgan talablarga javob berishi, investor- laming diqqatiga molik bo'lishiga bog'liq. Demak, ana shunday loyihalarni tayyor- lash oddiy o'quv loyihalaridan boshlanadi. Talabalarda loyiha tayyorlash ko'nikmasi o'quv jarayonida shakllantiriladi. Bu esa loyihalash metodini qo'llash orqali amalga oshiriladi.

Loyihalash metodi - o'rganilishi lozim bo'lgan mavzu, muammo, masalani aniqlab, uni yechish uchun kelajakda amalga oshiriladigan ishlarni rejalashtirish, qo'yilgan maqsadni va uni bajarish qanday natijaga olib kelishini loyihada aks ettirish hamda uni amalga oshirishni o'rgatadigan metod.

Bu metodni iqtisodiy fanlarni o'rganishdagi muhim ahamiyati shundaki, talabalar biznes-reja tuzishni, turli tanlovlarda qatnashish uchun loyihalar ishlab chiqishni o'rganadilar. Nazariy va amaliy mashg'ulotlarni qanday tashkil

etishning texnologik xaritasini ishlab chiqish, ya'ni darsni qanday o'tkazishni mufassal rejasini ishlab chiqishni, umuman olganda, o'z faoliyatlarini rejalashtirishni o'rganadilar.

Bu metodni qo'llash, kurs ishi, diplom ishi, bitiruv malakaviy ishi bajarishda yaqqol namoyon bo'ladi. Buni har bir talaba individual tarzda bajaradi. Kasbiy ta'lim mutaxassisliklari talabalari uchun loyiha tayyorlash metodini qo'llash va individual loyiha tayyorlashning eng yorqin misoli dars jarayoni texnologik xaritasini tayyorlashdir.

Biz ularni o'quv jarayonida bajarganimiz uchun ko'proq diqqatimizni guruh bo'lib ishlashga qaratamiz. Odatda turli tanlovlarda qatnashadigan loyihalar ko'proq fanlararo, axborot berishga, amaliyotga yo'naltirilgan, ma'lum darajada tadqiqotni ko'zda tutgan, o'rta va uzoq muddatli, guruh bo'lib ishlashga mo'ljallangan bo'ladi. Shu bilan birga mazkur metodning o'ziga xos xususiyatlari mavjudki, ularni, albatta, hisobga olish zarur.

Loyihalashtirish ketma-ketligi va uni amalga oshirish bosqichlari va loyiha

tayyorlashni o'rganish. Loyihalash metodini qo'llash uchun birinchi navbatda loyihalash ob'ektini aniqlaymiz. Qanday masala, muammo mavjud bo'lsa, uni aniqlaymiz va uni yechish uchun loyiha tuzib, natijasi qanday bo'lishini belgilaymiz.

Bu o'tilayotgan mavzu bo'yicha qo'yilgan savol yoki yechimini kutayotgandolzarb masala bo'lishi mumkin. Loyiha talabalarning o'z xohishlari, qiziqishlariga ko'ra tanlagan ilmiy izlanishlari bo'lishi mumkin yoki o'qituvchi taklif qilishi mumkin. Har ikkala holda ham talabalar zarur axborotlarni to'plashlari, ularni tahlil qilishlari zarur. Tahlil asosida qaror qabul qilib, loyiha ishlab chiqishdan maqsad qo'yiladi va qanday natijaga erishilishi belgilanadi.

Loyiha tayyorlash va uni amalga oshirish bosqichlarini adabiyotlarda mualliflar turlicha 3-6 bosqichga bo'lishadi. Biz ularni noto'g'ri deb aytaolmaymiz, lekin bizningcha quyidagi variantni optimal hisoblash mumkin.

1- bosqich. Tayyordarlik bosqichi. Maqsadni aniqlagach, loyihaning maqsadi, mazmunini belgilaymiz. Reja asosida amalga oshirish uchun vazifalar

belgilanadi, ya'ni faoliyat rejasi ishlab chiqiladi.

2- bosqich. **Loyihani** amalga oshirish bosqichi:

Unda loyihani amalga oshirish shakllari va vositalari, bosqichma-bosqich natijalari ham ko'rsatiladi.

Loyihada belgilangan vazifalar bajariladi.

3-bosqich. **Natija bosqichi.** Bajarilgan ish rasmiy talablar asosida taxlanadi. Loyihaning so'nggi varianti ekspertga, taqrizga beriladi. Bunda matn aniq asoslangan bo'lib, bajarilgan ishlarning mazmuni va erishilgan natijalarni gavda- lantirishi kerak. Matnda, albatta, jadvallar, grafiklar, chizma, dasturlar va boshqa shunga o'xshash materiallar bo'lishi shart.

So'ngra ish taqrizga beriladi. Loyihaga ekspert xulosasini olinadi, tashqi taqriz natijasini e'lon qilingach, tugallangan hisoblanadi.

4-bosqich. **Loyiha taqdimoti va muhokamasi**

Taqrizlar olingach loyiha taqdimoti va muhokamasi o'tkaziladi. Taqdimot loyihada bajarilishi belgilangan mezonlar asosida jyuri yoki komissiya a'zolari tomonidan baholanadi. Jyuri a'zolari tarkibi loyiha ishlab chiqilayotganda aniqlanadi. Tayyorlangan loyihani ko'rib chiqib, tanlanib, so'ngra tayyorlangan hisobot ko'rib chiqiladi.

Keys metodining mazmuni, xususiyatlari. Biz «muammo» so'zini ko'p eshitamiz va o'zimiz ham qo'llaymiz. Muammo bu qo'yilgan maqsad bilan unga erishish o'rtasidagi qiyinchilik, etisholmovchilik, imkonsizlikni ifodalaydi. Ular turli-tuman. Biz har qadamda ro'baru keladigan muammolar bu turmush va ish jarayonidagi muammolardir.

Turmush muammolari - bu asosan maishiy muammolar, uni bartaraf qilish inson uchun nihoyatda dolzarb, lekin ularning echimi mavjud imkoniyatlarga borib taqaladi, shuning uchun ko'pincha uni darrovda echish qiyin. Xuddi shunday ishlab chiqarish jarayonida yuz beradigan muammolar ham asosan iqtisodiyotning bosh muammosiga borib taqaladi.

Ta'lim tizimida o'quv jarayonida diqqat qaratadigan asosiy muammolar - bular ilmiy muammo va o'quv muammo sidir.

Ilmiy muammo - bu dolzarb ilmiy masala.

O'quv muammosi - bu odatda fan tomonidan echilgan muammo, lekin u talaba-talabalar uchun noma'lum, yangi muammo sifatida namoyon bo'ladi. O'quv muammosi - bu ta'lim oluvchilar uchun izlanish vazifasi, masalasi. Uni echish uchun yangi bilimlar zarur. Aynan muammoni echish jarayonida bu bilimlar o'zlashtirilishi kerak.

Talabalarni qaror qabul qilishga o'rgatishda muammoli vaziyat hosil qilib, uni yechishni o'rganish metodi - Case study method (case - aniq vaziyat, hodisa, study-o'qitish) - «keys» katta imkoniyatlarga ega.

Keys stadi metodi - talaba-talabalarni qaror qabul qilishga o'rgatishda muammoli vaziyat hosil qilib, uni yechishni o'rganish metodi.

Taniqli olim G Spenserning «Ta'limning buyuk maqsadi bilim berish emas, balki hatti-harakatlarga o'rgatishdir» degan fikri aynan ana shu metodda to'laroq amalga oshadi. **Keys - biror faoliyat, ko'proq ishlab chiqarishda sodir bo'ladigan aniq muammoli vaziyatning tafsilotidir.** Jahon pedagogikasida keng miqyosda samarali qo'l-lanilayotgan keyslardan foydalanish o'zlashtirilgan bilimlarni amalda qo'llashga qaratilgan.

Keys metodi nazariy bilimlarni amaliy masalalarni echishda qo'llash vositasi hisoblanadi. Bu metodning boshqalaridan farqi shuki, talaba muammoli vaziyatni o'rganib, xulosa chiqarish, qaror qabul qilish, undan qanday chiqib ketishni, turli variantlardan eng maqbulini tanlashni o'rganadi.

- Keys talabalarga real voqelikdan kelib chiqib, muammoli vaziyatlarni modellashtirish imkonini beradi, amaliyotda aniq vaziyatga tashhis qo'yish g'oyalarni shakllantirish, gipotezalar ishlab chiqish, muammolarni ajratish, qo'shimcha qanday axborotlar to'plash zarurligini tezda ilg'ash, muammoni yechish bo'yicha zarur chora-tadbirlar ishlab chiqishni o'rgatadi.

- Keys talabalarga muammoli vaziyatlarni tahlil qilish uni yechish, idntifikatsiya qilish bo'yicha erkin yo'llarini tanlash imkonini beradi.

- Keys talabalarga uni muhokama qilish jarayonida o'zaro muloqotda bo'lish, boshqalarni fikrini eshitish va unga o'z munoiabatini bildirishni o'rgatadi.

Keys nazariy bilimlarni, ko'nikma va mahoratlarini amalda qo'llashga o'rgatadi. Bu metodning yana bir muhim tomoni shundaki, u nazariyani amaliyot bilan bog'laydi.

«Case study method»ni qo'llash: topshiriq tayyorlash. uni echish va javobini muhokama qilish. *Muammoli vaziyat* - bu ta'lim oluvchining ruxiy holati bo'lib, *bunda u*: 1) ziddiyatlarni ko'radi; 2) ularni murakkabligini hamda ularni engib o'tish uchun yangi ma'lumotlar talab etili shini anglab etadi; 3) ushbu ziddiyatlarni hal etishni istaydi.

Muammoli vaziyatlar natijasida talaba ongida muammo shakllanadi. U vaholanki, savol shaklida amalga oshiriladi va muammo qanchalik chuqur shakllantirilgan bo'lsa, unga qiziqish ko'proq bo'ladi, demak uni hal etish ham muvaffaqiyatli bo'ladi.

Qator tadqiqotchilar muammoli vaziyat hosil qilishni bir necha darajasini ajratib ko'rsatadilar.

Biz yuqorida ma'ruza jarayonida muammoli vaziyat yaratish va uning darajalari haqida to'xtalib o'tganmiz. Amaliy va seminar mashg'ulotlarida ham muammoli vaziyatni yaratishda o'shuvchi-talabalarning ishtirokiga ko'ra ajratamiz.

Muammo qo'yilishining eng past darajasi - bu muammoli bayon etish bo'lib, bunda ta'lim beruvchining o'zi talabalar oldiga muammoli vaziyatni yaratib, muamoni ilgari suradi, farazni ham o'zi aytadi va o'zi yni isbotlaydi. Bu darajaga mos keladigan usulni - muammoli bayon etish deb ataladi hamda uni amalga oshirish shakli - muammoli xususiyatagi ma'ruza hisoblanadi. Qisman izlanuvchilik darajada muammo (muammoli vaziyat) ta'lim beruvchi tomonidan ilgari surilib, uni echimini mustaqil ravishda topishni esa, ta'lim beruvchi rahbarligi ostida talabaga topshiriladi. Bu muammolikning o'rtacha darajasi bo'lib, u *evristik-dialog usuli* yordamida tashkil qilinishi mumkin hamda uni evristik xususiyatidagi suhbat shaklida amalga oshiriladi.

Xulosa. Loyihalash metodi - o'rganilishi lozim bo'lgan mavzu, muammo, masalani aniqlab, uni yechish uchun kelajakda amalga oshiriladigan ishlarni rejalashtirish, qo'yilgan maqsadni va uni bajarish qanday natijaga olib kelishini

loyihada aks ettirish hamda uni amalga oshirishni o'rgatadigan metod. Metodni qo'llash asosida dars o'tganda loyihalash ob'ektining maqsadini aniqlash, mazmunini ifodalash muhim ahamiyatga ega. Bu metod asosida biznes reja tuzish, texnologik xarita ishlab chi-qish, turli loyihalar ishlab chikish va ularni amalga oshirish ko'nik-masi hosil bo'ladi. Bu metod mas'uliyatni his qilishga o'rgatadiKeys stadi metodi «sase study method» - talaba-talabalarni qaror qabul qilishga o'rgatishda muammoli vaziyat hosil qilib, uni yechishni o'rganish metodi. U talabalarni muammoli vaziyatdan chiqib ketishga o'rgatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh. M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. Toshkent, "O'zbekiston", 2017 yil, 488 bet.
2. Jumanov X. Iqtisodiy bilim asoslarini o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma. Toshkent. 2021.
3. Mirsaidov M. S. Tadbirkorlik asoslari. Darslik. –T.: O'zbekiston, 2002.
4. Tojiboev A., Asatullaeva M. Iqtisodiy ta'lim tarbiya jarayonida ma'naviy meroslardan foydalanish. // J. Kasb-hunar ta'limi. -2005.